

อสรพิษร้าย.....ใต้ทะเล

นาวาตรีหญิง จารุวรรณ อัมพฤษ์

อาจารย์พยาบาล วิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือ

ในทะเลมีสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำจำนวนมาก มีทั้งสัตว์ที่มีพิษและไม่มีพิษ งูทะเล (Sea snake) ก็เป็นสัตว์เลื้อยคลานชนิดหนึ่งที่ขึ้นชื่อว่า เป็นสัตว์ที่มีพิษร้ายแรง ถ้าถูกงูทะเลกัดอาจทำให้เกิดความพิการและเสียชีวิตได้ ซึ่งงูทะเลเราจะพบได้ทั้งชนิดที่อยู่บนบกและที่อยู่ในทะเล พบในเขตร้อนของมหาสมุทรแปซิฟิกและมหาสมุทรอินเดีย เช่น งูทะเลปากเปิด (Beaked sea snake) ที่พบในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ งูทะเลที่พบในน่านน้ำไทยมีหลายชนิด บางชนิดมีพิษ บางชนิดมีพิษอ่อนหรือไม่มีพิษ ตัวอย่าง เช่น งูแสมบัง งูแสมรัง งูคออ่อน งูผ้าขี้ริ้ว งูชายธง เป็นต้น ซึ่งอาจประสบเหตุผู้เคราะห์ร้ายที่ถูกงูทะเลกัดได้ การปฐมพยาบาลในระยะแรกที่ถูกวิธีจะช่วยลดอัตราการเสียชีวิต และความพิการได้ ดังนั้นเราควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชนิด และลักษณะของงูทะเล อาการของผู้ที่ถูกงูทะเลกัด วิธีการปฐมพยาบาลเบื้องต้นก่อนนำส่งโรงพยาบาล รวมทั้งการป้องกันต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการดูแลผู้ที่ถูกงูทะเลกัดได้อย่างถูกต้อง และทันถ่วงที

การสังเกตลักษณะทั่วไป

งูทะเลมีลำตัวยาว ปกคลุมด้วยเกล็ดเหมือนงูบก มีหางแตกต่างจากงูบก เป็นแผ่นแบน ๆ ในแนวตั้ง คล้ายใบพาย สามารถลอยตัวบนผิวน้ำได้เป็นเวลานานโดยไม่เคลื่อนไหว มีปอดเฉพาะข้างขวาใช้หายใจ และมีขนาดเล็กกว่างูบก ขนาดยาวสุดประมาณ 3 เมตร เฉลี่ย 1-2 เมตร ไม่มีเสียงชู

ที่มา: <https://www.taludiving.com/สัตว์ทะเลที่มีพิษ/งูทะเล.html>

อาการของผู้ที่ได้รับพิษจากงูทะเล

พิษงูทะเลเป็นพิษชนิด Neurotoxin เมื่อถูกกัดพิษจะกระจายไปทั่วกล้ามเนื้อต่างๆ และกล้ามเนื้อที่ถูกพิษทำลายนี้จะสามารถซ่อมแซมเองได้ภายใน 1-2 สัปดาห์หลังการกัดจนกล้ามเนื้อนั้นกลับมาสมบูรณ์ดังเดิม สำหรับอาการต่างๆ จะเริ่มพัฒนาขึ้นอย่างช้าๆ ตั้งแต่ 20 นาทีจนถึงหลายชั่วโมง อาการเริ่มแรกที่พบคือ มีอาการเจ็บปวดและเครียดเกร็งของกล้ามเนื้อ ลิ้นเริ่มแข็งไม่มีความรู้สึก กล้ามเนื้อเริ่มแข็งเกร็งไปทั่วร่างกาย เจ็บตามกล้ามเนื้อเมื่อมีการเคลื่อนไหว ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ กล้ามเนื้ออ่อนแรง คลื่นไส้ อาเจียน หายใจเด่นเร็ว ปัสสาวะของผู้ป่วยจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลภายใน 3-5 ชม. เนื่องจากเม็ดสีถูกปล่อยออกมาจากเซลล์กล้ามเนื้อที่ถูกทำลาย อาการทางระบบประสาทที่พบ อาการอ่อนแรง หนังตาดก ตาพร่ามัว กล้ามเนื้อที่หน้าเป็นอัมพาต เริ่มมีอาการอัมพาตที่ขาภายใน 1-2 ชั่วโมงหลังถูกกัด และอาการอัมพาตจะผ่านชานไปที่หลัง แขนและลูกตามาที่ต้นคอ กรามจะแข็งขยับปากหรือออกเสียงพูดได้ยาก ม่านตาขยายกว้างมีเหงื่อออก มีอาการชักกระตุกเป็นพักๆ และเริ่มบ่อยครั้งขึ้น สุดท้ายจะมีอาการทางเดินหายใจอย่างเห็นได้ชัด หายใจไม่ออก หหมดสติ และเสียชีวิตในที่สุด โดยอัตราการเสียชีวิตของคนที่ถูกงูทะเลกัดอยู่ที่ร้อยละ 25 ในการกัดแต่ละครั้ง สำหรับอาการที่เกิดขึ้นไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นทั้งหมดทุกอาการและเวลาในการพัฒนาของอาการต่างๆ ก็แตกต่างกันด้วย การวินิจฉัยสามารถทำได้จากการบ่งบอกลักษณะงู แผลที่ถูกกัดมีรอยเขี้ยว มักไม่มีอาการปวด และสีปัสสาวะเป็นสีน้ำตาลเกิดจากการสลายของกล้ามเนื้อและมี Myoglobin ในปัสสาวะ เมื่อเจาะเลือดจะพบมีระดับ creatinine kinase สูงมาก

การปฐมพยาบาลและการรักษาผู้ที่ถูกงูทะเลกัด

ก่อนการรักษาต้องวิเคราะห์ก่อนว่าผู้เคราะห์ร้ายถูกงูทะเลกัดในทะเล แหล่งน้ำขัง ชายฝั่ง หรือป่าชายเลน เพราะอาการต่างๆ จะไม่ปรากฏได้โดยง่าย แต่ถ้าถูกกัดในน้ำจืด หนองบึง หรือบริเวณหาดทรายจะสามารถทราบว่าเป็นงูทะเลกัดได้เนื่องจากจะมีอาการเกี่ยวกับกล้ามเนื้อ อาการอัมพาต และปัสสาวะเป็นสีเข้มภายในไม่กี่ชั่วโมง สัตว์หลายชนิดในทะเลสามารถทำอันตรายได้ลักษณะคล้ายกับพิษงูทะเล เช่น เงียงของปลาบางชนิด กลุ่ม Coelenterates กลุ่มเม่นทะเล และกลุ่มหอยเต้าปูน เป็นต้น แต่หากถูกงูทะเลกัดผู้ป่วยไม่มีอาการเจ็บปวดบริเวณที่ถูกกัด

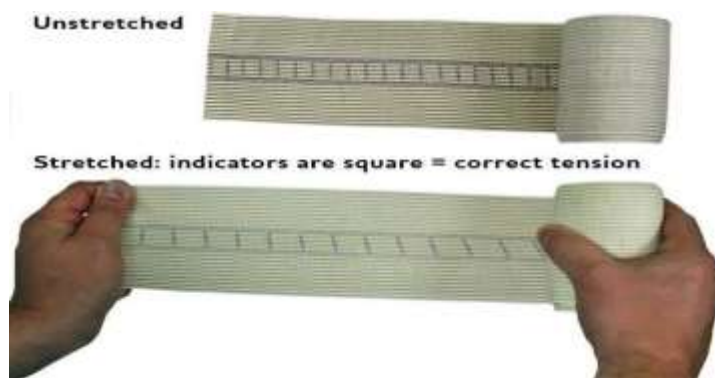
วิธีที่ดีที่สุดที่จะวินิจฉัยว่าผู้เคราะห์ร้ายถูกงูทะเลกัดได้แน่นอนก็คือ ผู้ใกล้ชิดหรือผู้เคราะห์ร้ายต้องฆ่างูตัวนั้นและนำซากงูตัวไปโรงพยาบาลหรือถ่ายรูปมาก็ได้ เพื่อจะสามารถจำแนกชนิดของงูก่อนการรักษาที่ถูกต้อง แต่อย่างไรก็ตามการทราบชนิดของงูเป็นเรื่องสำคัญแต่ไม่ควรเสียเวลาในการหาจนเกินไป สำหรับก่อนการรักษาควรมีการปฐมพยาบาลผู้เคราะห์ร้ายที่ถูกกัด เพื่อชะลอการไหลของพิษทางน้ำเหลืองก่อนเข้าถึงการไหลเวียน นอกจากนี้ยังอาจหยุดการทำงานของพิษ และส่วนประกอบของพิษบางอย่างที่ยังคงติดอยู่

ในเนื้อเยื่อ โดยวิธีการปฐมพยาบาล ที่ได้ผลดีที่สุดในปัจจุบันคือ เทคนิคการพันด้วยแรงดันและการตาม (Pressure Immobilization Technique; P.I.T) ซึ่งสามารถใช้ได้กับสัตว์มีพิษหลายชนิดนอกเหนือจากพิษจากงูทะเล คือ งูพิษทุกชนิด (All venomous snakes) แมงมุมใยกรวยออสเตรเลีย (Funnel Web spider) หมึกสายวงน้ำเงิน (Blue-ringed octopus) และหอยเต้าปูน (Cone shell) โดยวิธีนี้แนะนำสำหรับทำในกรณีที่มีอุปกรณ์และผู้ช่วยเหลือรู้จักวิธีช่วยเหลือที่ถูกต้อง หากผู้ช่วยเหลือไม่รู้จักวิธีการช่วยเหลือจะทำให้เกิดการล่าช้าต่อการไปพบแพทย์ และข้อห้ามจะไม่ทำเมื่อถูกพิษของสัตว์ต่อไปนี้ แมงมุมชนิดอื่น ๆ แมงกะพรุน ปลาหิน แมลงสัตว์กัดต่อย เช่น แมงป่อง ตะขาบ เป็นต้น

อุปกรณ์ที่ต้องเตรียม ได้แก่ ผ้ายืดสำเร็จรูป (Elastic bandage) ไม่ตาม ผ้ารองกันแผลกดทับหรือผ้าสามเหลี่ยม (ถ้ามี)

ขั้นตอนการปฐมพยาบาล

1. นำผู้ป่วยมายังที่ปลอดภัย ให้ผู้ป่วยอยู่นิ่ง ๆ ลดความวิตกกังวล ห้ามผู้ช่วยเหลือดูดพิษ กรีดเปิดปากแผล นำเหล้ามาพ่น หรือชันชะเนาะโดยเด็ดขาด
2. เครื่องประดับ เช่น แหวน กำไลข้อเท้า ควรถอดออกก่อนใช้ผ้าพันแผล ไม่ต้องถอดกางเกงหากทำให้ขยับมากขึ้น ไม่มีความจำเป็นต้องชะล้างบาดแผล เนื่องจากทำให้เสียเวลาและอาจทำให้เคลื่อนไหวมากขึ้น และทำเครื่องหมายระบุตำแหน่งที่ถูกกัด
3. ใช้ Elastic bandage พันจากส่วนปลายอวัยวะมาส่วนต้นอวัยวะให้มากที่สุด (ให้เริ่มจากส่วนปลายเสมอ โดยไม่คำนึงถึงตำแหน่งที่ถูกกัด) พันเหลือปลายนิ้วมือหรือนิ้วเท้าไว้เพื่อประเมินการไหลเวียน โดยแรงดันที่ใช้ในการพัน Upper limb 40-70 mmHg, Lower limb 55-70 mmHg ในทางปฏิบัติคือ พันให้แน่นเหมือนพันข้อเท้าแพลง หรือ 1 นิ้วมือสอดได้ หรือ แรงดึงผ้ายืดให้ได้ขนาดสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 1.5 cm X 1.5 cm อาจทำเครื่องหมายระบุตำแหน่งที่ถูกกัด
4. การตามเพื่อจำกัดการเคลื่อนไหว กรณีที่เป็นรยางค์ล่าง อาจตามแบบ buddy splint ใช้ผ้ารองเพื่อกันแผลกดทับ ส่วนรยางค์บนหลังจากตาม ควรทำ arm sling ห้อยแขนไว้
5. ประเมินการไหลเวียนเลือด บันทึกเวลาที่ถูกกัด เวลาที่ทำ P.I.T. และรีบนำส่งโรงพยาบาลให้เร็วที่สุด

ภาพที่ 1: ลักษณะของแรงดึงผ้ายืด

ที่มา: <https://clinical.stjohnwa.com.au/clinical-skills/circulation/pressure-immobilisation-technique-%28p.i.t%29>

ภาพที่ 2: ขั้นตอนการพันผ้ายืดด้วยแรงดันและการตาม

ที่มา: <https://clinical.stjohnwa.com.au/clinical-skills/circulation/pressure-immobilisation-technique-%28p.i.t%29>

การป้องกัน

- ระมัดระวังการเล่นน้ำทะเลบริเวณปากแม่น้ำ
- ไม่ควรผูกต้องตัวและเหยียบบนตัวงูทั้งในทะเลและบนชายหาด

เอกสารอ้างอิง

คลังความรู้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อติสรณ์ มนต์วิเศษ. สัตว์ทะเลที่มีพิษและเป็นอันตราย. สถาบันวิทยาศาสตร์ทางทะเล. มหาวิทยาลัยบูรพา. http://webdb.dmsc.moph.go.th/ifc_toxic

ชัยภัทร แก้วกล้า, ปิยะวัฒน์ วงษ์วานิช, อติพงษ์ สุจิรัตน์, ธนวัฒน์ ศุภนิทยานนท์. เวชศาสตร์ทางทะเล. นนทบุรี: สหมิตรพรีนติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง; 2557. หน้า 233.

Australian Resuscitation council Guidelines 2011, Section 9.4.8, Envenomation – Pressure Immobilization Technique.

Ireland G, Brown SGA, Buckley NA, Stormer J, Currie BJ, White J, et al. Changes in serial laboratory test results in snakebite patients: when can we safely exclude envenoming? Medical Journal of Australia, 2010;193:285-90.

Meggs WJ, Courtney C, O'Rourke D and Brewer KL, Pilot studies of pressure-immobilization bandages for rattlesnake envenomation. Clinical Toxicology: The Official Journal of the American Academy of Clinical Toxicology & European Association of Poisons Centers & Clinical Toxicologists 2010: 48(1);61-

Pe T, Mya S, Myint AA, Aung NN, Kyu KA and Oo T, Field trial of efficacy of local compression immobilization first-aid technique in Russell's viper (*Daboia russelii siamensis*) bite patients. Southeast Asian Journal of Tropical Medicine & Public Health 2000: 31(2);346-8.